

„Aki pedig éjszaka menne haza — égő gyertya vagy lámpa nélkül

ne találtassék!...”

Emlékezés az áramszolgáltatás 50 éves jubileumán Budapest „fénylani” multjára

Ma van az ötvenedik évfordulója annak, hogy Budapesten megkezdődött az áramszolgáltatás. Az Elektromos Művek Váci-uti székházában a mai időkhöz megfelelően csendes jubileumot tartottak ebből az alkalomból.

Fél évszázaddal ezelőtt alakultak meg a székesfővárosban az első magánvállalatok, amelyek a fővárostól kapott koncessziós szerződés alapján elektromos áramot termeltek közfogyasztás számára. Eleinte 230 kilowatt volt a legnagyobb termelés, amelynek meghajtásához 330 lóerő volt szükséges. Ezt a teljesítményt ma egy repülőgép motorja is elvégezné.

Am a mostani jubilaris évforduló nem azt jelenti, mintha a civilizáció egyik legnagyobb vívmánya, a villanylámpa is csak 50 esztendő előtt érkezett volna a magyar fővárosba! 1879-ben a budapesti jégpályán már ivlámpák fényében korcsolyáztak. 1881-ben pedig, amikor Rudolf trónörökös Stefánia trónörökös-nével meglátogatta a magyar fővárost, a tiszteletükre rendezett ünnepségek területét ideiglenes áramfejlesztő berendezéssel, 36 villamos ivlámpa világította be. Egy évvel később a hírlapírók nyugdíjalapjának gyarapítására nagysikerű bált rendeztek Budapesten. „Tündéri fényben uszik ez alkalommal a Vigadó — hirdették a bál rendezői, — mert 24, egyenkint 1000 gyertyafényerejű villanylámpa szolgáltatja a világítást...”

Akkor még nagy vonzóerőt jelentett a villanyfény!

A villanylámpa konkurrenciát csinál Shakespeare-nek

A villanylámpa budapesti életregényéhez tartozik az a kezdeményezés is, amelyet a régi Nemzeti Színházban valósítottak meg. 1882-ben három füstokádó gőzgépet állítottak fel a színház udvarában. Lokomobilok, valamint három dinamó segítségével sikerült a Nemzeti Színházban 200, egyenkint 16 gyertyafényű izzólámpát megvilágítani. A spakespearei drámák hősnőit és hőseit nem figyelték úgy, mint ezeket a lámpákat, amikor a színház házi áramfejlesztő berendezése működni kezdett.

Hiteles adatok szerint az elektromos fényvel világító lámpa mégsem az említett alkalmakkor hintette szét fényét először Budapesten. Azokat az ivlámpákat illeti a dicsőség, amelyeket 1878-ban a Ganz Vasöntőde állított fel a jelenlegi Ganz-utcában.

Talán nem lesz érdektelen a hatalmas fényerejű, most ugyan kényszerpihenőre ítélt elektromos világítótesteket megelőző korszakok erőfeszítéseit föl idézni. Miként lett a világosság városa Budapest attól az időtől kezdve, mikor az első közvilágítási kísérletek történtek arra, hogy a szuroksötét utcákra ne csak a hold világítsa, ha leeresztette fekete függönyét az éjszaka.

Pest utcáin az 1700-as években „mozgó közvilágítás” volt. Egy bádogtartályban repceolajat öntöttek, kanóccal, a vállalkozó szellemű sihederek és a kanócot láncralobbantva, mórsekkelt díjazásért hazakisérték a girbe-gurba utcán botorkálót. Ebből a korszakból származik

az első zárórarendelet, melyet 1715 szeptember 9-én adott ki Pest város hatósága:

„Miatán tapasztaltatott, hogy egy idő óta némelyek éjjelente kocsmákban és vendéglőkben megadott időn túl is kárijárással, ivással, verekedéssel töltik az időt és általában rendetlenkednek, ezennel elrendeltetik:

hogy esti harangozás után, nyáron 9 órán, télen pedig 8 órán túl senki kocsmákban vendéglőkben, vagy az utcán ne találtassék, mert különben az ilyenek haladéktalanul beakisértetnek s irgalmatlanul megbüntettetnek. Aki pedig éjszaka lenne kénytelen hazamenni, annak megparancsoltatik, hogy égő gyertya, vaspédin lámpás nélkül ne találtassék, hanem alkalmazkodjék mindenki a parancshoz és óvakodjék a büntetéstől.”

Lámpás, vagy gyertya nélkül tehát nem lehetett éjszaka közlekedni. Farsang idején nagy ke-

letjük volt a lámpahordó gyerekeknek. Ugy hívogatták őket a régi delnőket és kisasszonyokat kísérő gavallérok, mint ahogy inost a taxinak kiabálnak.

1777-ben jelentek meg Budán az első közvilágítási lámpák. Buda 13 évvel megelőzte Pestet, mert ott csak 1739-ben, a francia forradalom kitörésének esztendőjében hunyorgattak először sárga lángszeműkkel az utcai világító lámpák. A világítás üzem-bentartásával járó kiadásokat adófizeléssel fedezték. Ez a világítási járuléka a mai pótdadó őse.

A közvilágítási hálózat kiterjesztése új foglalkozási ágat teremtett a dunaparti városban. A lámpagyújtogatókat, akik nappal rendbehozták a gondjaikra bízott lámpákat, sötétedéskor pedig könnyű létrával a vállukon újra végigjártogatták azokat és meggyújtották a kanócot. Egyidőben kűrtökálszerű főveget hordtak a lámpagyújtogatók, akik előszeretettel tértek be az utcáinkba eső kocsmákba is.

Miért hívják a literes flaskót — „lámpás”-nak?

Nem egyszer megtörtént Pest közvilágításának ebben a regényes időszakában, hogy a lámpagyújtogató valamelyik kocsmában elázott. A literes üvegben asztalra tett bort még ma is igen gyakran „lámpásnak” hívják. Ugyanis a derék emberek az utcai lámpákat cserbenhagyva, a szesz hatása alatt a liter bort igen sokszor lámpásnak nézték és azt hitték, foglalkozásukat üzik, mikor a borosüvegekhez ragaszkodnak...

Lámpagyújtogatóknak könnyebben alkalmaztak feltűnően magas embert. Akkoriban nem voltak olyan magasan elhelyezve a közvilágítási lámpák, mint manapság. Az ilyen embernek nem kellett a kis létrát cipelni, elérte a lámpást a kezével. A „hosszu” emberre — szabta az akkori pesti humor ezt a mondatot: „olyan magas, mint a világító lámpa...”

A repceolaj és petróleum kar-

rierjébe beleavatkozott később egy versenytárs: a gázvilágítás. 1823-ban megbámulták a pestiek az első gázlámpát, amelyet Kappel Friederik bankár akasztott ki házában a falára. 1837-ben a Nemzeti Színház is berendezkedett a gázfényre. A pesti lakásokban 1856-ban gyulladtak ki tömegesen a gázlámpák, hogy majdan helyet adjanak a villany-nak.

A gáz diadalát megtörte az új világítóeszköz, a villany, amely valóban káprázatos pályát futott be, mióta Edison feltalálta az izzólámpát. Az 1881-ik évi párisi világkiállításnak ez volt az egyik nevezetessége. A Wolfram-fém-ből készült izzószálas lámpa volt a villanygőz fejlődésének új nagy állomása. Ez már érvényt szerez a goethei mondásnak, hogy: „több világosságot...”

Parády István.